

სწავლების მეთოდოლოგია Methodology of Teaching

თანამედროვე ენათმეცნიერების გნოსეოლოგიური და მეთოდოლოგიური
პრობლემები

ლელა მალულარია

შოთა რუსთაველის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: Lelamagularia26@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.31.19>

SJIF 2024: 8.268

ნაშრომში განხილულია ლინგვისტიკა, როგორც მეცნიერების ერთერთი უმნიშვნელოვანესი დარგი, რომელსაც საკმაო რაოდენობის ქვედარგები გააჩნია. ენათმეცნიერებასთან დაკავშირებული კვლევები განსხვავებულია სხვადასხვა ენისა და ქვეყნისთვის. არ არსებობს არანაირი ლოგიკური და დასაბუთებული ახსნა იმისა, თუ საიდან წარმოიშვა ენები და როგორ განვითარდა თითოეული მათგანი. მაგრამ ფაქტია, რომ ენა იქცა მეცნიერების ერთ-ერთ მთავარ საკვლევ ობიექტად, მთელი მისი რიგი საკითხებით და ეს პროცესი მიმდინარეობს დღემდე და ალბათ, შეუძლებელია როდესმე ამოიწუროს, რადგან როგორც მოგეხსენებათ, ენა ცოცხალი ორგანიზმია. თანამედროვეობის ცვლილებებთან ერთად კვდება და იბადება ახალი ენები, იცვლიან ფორმას, შინაარსს, დამწერლობას და ფეხს უწყობენ ყოველდღიურობას.

ნაშრომში გაანალიზებულია ენათმეცნიერების როგორც გნოსეოლოგიური, ისე მეთოდოლოგიური პრობლემები, განხილულია სასწავლო გეგმა, შეფასება, მონაცემთა შეგროვება და სანდოობა, კულტურული ასპექტები, ენების ისტორიული მდგომარეობა.

საკვანძო სიტყვები: ენათმეცნიერება, გნოსეოლოგია, მეთოდოლოგია, ასპექტები.

როდესაც საუბარს ვიწყებთ ენათმეცნიერებაზე, ენის წარმოშობისა და მისი განვითარების ეტაპებზე, პირველ რიგში ალბათ ყველას ბაბილონის გოდოლი და ენის წარმოშობის ბიბლიური განმარტება გვახსენდება. თუმცა სხვადასხვა ენებში არსებობს განსხვავებული იგავები აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. და რა თქმა უნდა, არსებობს ფილოსოფიური განმარტებებიც. თუმცა, ვერცერთი ზემოთ თქმული კრიტიკას ვერ უძლებს. მაშინ, როცა ამდენი მოსაზრება და კვლევა-ძიება არსებობს ენათმეცნიერებასთან დაკავშირებით, ნათელი ხდება, რამდენად დიდი მნიშვნელობა და ზეგავლენა აქვს ენას კაცობრიობის ისტორიაში.

არ არსებობს არანაირი ლოგიკური და დასაბუთებული ახსნა იმისა, თუ საიდან წარმოიშვა ენები და როგორ განვითარდა თითოეული მათგანი. მაგრამ ფაქტია, რომ ენა

იქცა მეცნიერების ერთ-ერთ მთავარ საკვლევ ობიექტად, მთელი მისი რიგი საკითხებით და ეს პროცესი მიმდინარეობს დღემდე და ალბათ, შეუძლებელია როდესმე ამოიწუროს, რადგან როგორც მოგეხსენებათ, ენა ცოცხალი ორგანიზმია. თანამედროვეობის ცვლილებებთან ერთად კვდება და იზადება ახალი ენები, იცვლიან ფორმას, შინაარსს, დამწერლობას და ფეხს უწყობენ ყოველდღიურობას.

ზოგადად, ენათმეცნიერებას საფუძველი ძველ ინდოეთსა და საბერძნეთში ჩაეყარა, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ჯერ კიდევ IV საუკუნეში. მას შემდეგ ენათმეცნიერებას განვითარება არ შეუწყვეტია. მისი ისტორიული თვალსაზრისი კი XIX საუკუნიდან იღებს სათავეს, რაც ბოპის ნაშრომი გამოქვეყნდა. იმდროინდელი და დღევანდელი ენათმეცნიერება კი რა თქმა უნდა ერთი და იგივე არ არის.

„ენობრივი სისტემის ცვალებადობა დროში ნათლად ჩანს კონკრეტული ენის სხვადასხვა პერიოდის წერილობითი ტექსტების შედარებისას: ამა თუ იმ ენაზე მოლაპარაკისათვის შესაბამისი ენის უძველესი წერილობითი ძეგლი შეიძლება ისევე გაუგებარი იყოს, როგორც რომელიმე სხვა ენის ნიმუში“ (გამყრელიძე 2008).

„რთულია იმის დადგენა, თუ რა იწვევს, საზოგადოდ, ენის დროში ცვლილებებს; ძნელია აბსოლუტური სიზუსტით განისაზღვროს ენობრივი ცვლილებების გამომწვევ მიზეზთა მთელი კომპლექსი, რომელშიც გარკვეული ალბათობით შედის როგორც სოციალური, ისე ბიოლოგიური და არეალური ფაქტორები. ამგვარ ცვლილებათა ერთ-ერთ შესაძლებელ ფაქტორად ბავშვის ენა, ბავშვის მეტყველების თავისებურებანი უნდა მივიჩნიოთ“ (გამყრელიძე 2008).

„როდესაც ბავშვი ითვისებს მშობლიურ ენას, მისი მეტყველების ყველა ასპექტში მუდმივად იჩენს თავს ნორმიდან ოდნავ შესამჩნევი გადახრები. ენობრივი კონტაქტების გაფართოებასთან ერთად ბავშვი სულ უფრო აწყდება განსხვავებებს სხვადასხვა პირის მეტყველებაში. ეს განსხვავებები ენობრივი კოლექტივის სოციალური და რეგიონული არაერთგვაროვნებით არის გამოწვეული. ბავშვის მეტყველებაზე გავლენას ახდენს თანატოლთა სამეტყველო ჩვევებიც. ყოველივე ამის გამო მომდევნო თაობის მეტყველება ოდნავ შორდება წინა თაობის მეტყველებას“ (გამყრელიძე 2008).

ზოგადად, ენათმეცნიერება ძალიან ფართო ცნებაა, რომელიც მოიცავს მსოფლიოში არსებული ენების სტრუქტურის მეცნიერულ შესწავლას. ენებს შორის ბგერების, სიტყვების, წინადადებებისა და მნიშვნელობების ანალიზს. იგი მოიცავს ქვედარგებს, როგორცაა ფონეტიკა, ფონოლოგია, გრამატიკა, სემანტიკა და პრაგმატიკა. ენათმეცნიერები ცდილობენ გაიგონ როგორ იქმნება და ფუნქციონირებს ენები და როგორ იყენებენ მათ სხვადასხვა საზოგადოებაში. თუმცა, ამჯერად ჩვენ განვიხილავთ მის გნოსეოლოგიურ და მეთოდოლოგიურ ასპექტებს.

ერთ-ერთი გამორჩეული მეცნიერი, რომელიც აქტიურად განიხილავდა ლინგვისტიკის მეთოდოლოგიურ პრობლემებს, არის ნოამ ჩომსკი. ცნობილი ლინგვისტი და შემეცნებითი მეცნიერი, ვრცლად წერდა ენის სტრუქტურის შესწავლასთან, ათვისებასა და დამუშავებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. რამდენიმე ძირითადი პუნქტი, რომელიც მან განიხილა, არის: **უნივერსალური გრამატიკა**: ჩომსკი განიხილავდა უნივერსალური გრამატიკის არსებობას, რაც გულისხმობს თანდაყოლილი ენობრივი პრინციპების ერთობლიობას, რომელსაც იზიარებს ყველა ადამიანი ენა. ამ იდეას აქვს მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური გავლენა, რადგან ის ვარაუდობს, რომ ენის შესწავლა ფოკუსირებული უნდა იყოს ამ ძირითადი პრინციპების აღმოჩენაზე და არა მხოლოდ ენებს შორის ზედაპირული დონის განსხვავებების კატალოგიზირებაზე.

სინტაქსური სტრუქტურები: ჩომსკის ადრეულმა ნაშრომმა, როგორცაა „სინტაქსური სტრუქტურები“ (1957), შემოიღო წინადადებების ძირითადი სტრუქტურის წარმოდგენის ფორმალური მოდელები, ფრამაც საფუძველი დაუდო თანამედროვე სინტაქსურ თეორიებს.

მეთოდოლოგიური ნატურალიზმი: ჩომსკი მხარს უჭერდა მეთოდოლოგიურ ნატურალიზმს ლინგვისტიკაში, ხაზს უსვამდა თეორიების შემუშავების მნიშვნელობას, რომლებიც შეესაბამება ადამიანის შემეცნებითი შესაძლებლობების გაგებას. ეს მიდგომა ეწინააღმდეგება ბიჰევიორისტულ და ემპირისტულ მიდგომებს, რომლებიც პრიორიტეტს ანიჭებენ შიდა კოგნიტურ პროცესებზე დაკვირვებას.

ჩომსკიმ განიხილა ენათმეცნიერების სხვადასხვა გნოსეოლოგიური პრობლემა, განსაკუთრებით ენის ბუნებისა და ადამიანის მიერ მისი შესწავლისა და გაგების შესახებ. მისი ნაშრომი, სწორედ უნივერსალური გრამატიკის გარკვევაზეა ორიენტირებული, რომელიც, მისი აზრით, საფუძვლად უდევს ყველა ადამიანურ ენას და რომ ადამიანები იბადებიან ენის ათვისების თანდაყოლილი უნარით.

ენის ათვისების მეთოდოლოგია ძალიან მრავალფეროვანია მისი განვითარების ეტაპების თვალსაზრისით. მაგალითად, თუკი შედარებისთვის ავიღებთ, საბჭოთა კავშირის დროინდელ საქართველოში უცხო ენების სწავლის ძირითად მეთოდს წარმოადგენდა გრამატიკულ-მთარგმნელობითი მეთოდი, რაც გულისხმობდა გრამატიკული წესების დახეპირებას და წინადადებებისა და სიტყვების თარგმნას. ენის ათვისებას, როგორც კომუნიკაციის ძირითად საშუალებას, სამეცნიერო დანიშნულება არ გააჩნდა.

რაც შეეხება თანამედროვე სწავლების სტილს, რა თქმა უნდა საბჭოთა პერიოდის შემდეგ განვითარდა და დაიხვეწა სწავლების მეთოდოლოგია. უცხო ენის სწავლების მთავარ მიზნად იქცა ამ ენაზე კომუნიკაცია და უცხო ქვეყნის კულტურის გაცნობა. სასწავლო პროცესში ყურადღება ეთმობა ენის ოთხივე მიმართულებას (მოსმენა, წერა, კითხვა, ლაპარაკი), შესაბამისად გამრავალფეროვდა სასწავლო მეთოდებიც. სწავლა-სწავლების პროცესში ენის ათვისების ყველაზე გავრცელებული მეთოდებია:

- გრამატიკულ-მთარგმნელობითი მეთოდი
- პირდაპირი მეთოდი
- აუდიო-ლინგვალური მეთოდი
- აუდიო-ვიზუალური მეთოდი
- შერეული მეთოდი
- დრამის მეთოდი
- კომუნიკაციური დიდაქტიკა
- ინტერკულტურული მიდგომები
- TPR

სასწავლო მეთოდთა მრავალფეროვნების მიუხედავად, ენათმეცნიერებაში მუდმივად იჩენს თავს სხვადასხვა სახის პრობლემები, რაც გამოწვეულია ცხოვრების სტილის ცვალებადობის, ეკონომიკური ფაქტორების, ერების მრავალფეროვნებისა თუ სხვადასხვა არაერთი საკითხით, თუმცა პრაქტიკული ენათმეცნიერების ძირეულ პრობლემას წარმოადგენს იმის განსაზღვრა, თუ რა უნდა ისწავლებოდეს (შინაარსი); როგორ უნდა ისწავლებოდეს (სასწავლო მეთოდები); და რა წარმოადგენს სასწავლო მიზანს (რისთვის მჭირდება).

თუკი ავიღებთ საქართველოს მაგალითს და განვიხილავთ ზემოთხსენებული პრობლემების ჭრილში, შეიძლება ითქვას, რომ ენის სწავლების პოლიტიკა საფუძვლიანად ვერ აკმაყოფილებს ვერცერთ მიმართულებას, რასაც ენის მეთოდოლოგიური პრობლემებიდან მივყავართ მის გნოსეოლოგიურ პრობლემამდე. ეს არის ჯაჭვური რეაქცია, რომელიც შეიძლება მოგვარებულ იქნეს ასევე მხოლოდ ჯაჭვური პრინციპით. მხოლოდ ერთი რგოლის გაუმჯობესება, ვერ გამოასწორებს მთლიან, სისტემურ პრობლემას, რაც ენათმეცნიერებასთანაა კავშირში.

ენის კურიკულუმის განვითარების პერსპექტივიდან, სასწავლო მეთოდების არჩევანი, მხოლოდ ერთი ეტაპია სისტემაში განხორციელებული ურთიერთდაკავშირებული კურიკულუმების განვითარების აქტივობებისა. სასწავლო მიდგომების, მეთოდების და აქტივობების შერჩევა ჩვეულებრივ ხდება ენობრივი პროგრამის დიზაინის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესში. პროგრამის მიზნების ჩამოყალიბებამდე უნდა მოხდეს სილაბუსის, სასწავლო მეთოდებისა და მასალის არჩევანი. ამისათვის წინასწარ უნდა იყოს გამოკვლეული თუ რა მიზანს ემსახურება ენის ათვისება, როგორ უნდა იყოს ის მსმენელებისთვის მიწოდებული, რა წინარე ცოდნა გააჩნია სამიზნე აუდიტორიას და ა.შ. ასეთი ინფორმაცია საფუძველს იძლევა ხარისხიანი კურიკულუმების შემუშავებისათვის, რადგან ეს პროცესი საჭიროებს მონაცემთა ანალიზს, მიზნების სწორად შემუშავებას, სასწავლო აქტივობების შერჩევას და ენის პროგრამის შედეგების შეფასებას.

ცალკე მინდა გამოვყო შეფასების ნაწილი, როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი, მეცნიერების ყველა დარგში. რადგან თუ არ მოხდა ნებისმიერი ნაშრომის შეფასება, მონიტორინგი და მონაცემთა გადახარისხება, შეუძლებელია რომელიმე დარგის განვითარება. რაც შეეხება, უშუალოდ ენათმეცნიერების მეთოდოლოგიურ ნაწილს, ყველა სასწავლო მიმართულებაზე (სასკოლო, საუნივერსიტეტო) სისტემატიურად უნდა ხდებოდეს თითოეული სასწავლო მეთოდის შეფასება, რათა გავიგოთ რამდენად მიიღწევა პროგრამის მიზნები და არის თუ არა ესა თუ ის მეთოდი ეფექტური.

თანამედროვე ენათმეცნიერების ერთ-ერთ მთავარ მეთოდოლოგიურ პრობლემას წარმოადგენს მონაცემთა შეგროვება. ხშირად რთულია სანდო მონაცემების შეგროვება შეზღუდული დოკუმენტაციის ფონზე ან განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქმე ეხება გადაშენების საფრთხის ქვეშ მყოფ ენებს. ასევე, სანდოობის ხარისხზე გავლენას ახდენს ეთიკური მოსაზრებები, რადგან ლინგვისტური კვლევების ჩატარება, განსაკუთრებით კი ადამიანური სუბიექტების მონაწილეობით, წამოჭრის ეთიკურ საკითხებს კონფიდენციალურობასთან და კულტურულ სენსიტიურობასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, ხშირად საქმე გვაქვს მკვლევარის სუბიექტურობასთან და მიკერძოებასთან ლინგვისტურ ანალიზში.

თანამედროვე ენათმეცნიერება რამდენიმე გნოსეოლოგიური პრობლემის წინაშე დგას. ესენია: ენობრივი უნივერსალის შესწავლა სხვადასხვა კულტურებში, კოგნიტური მეცნიერების ინტეგრაცია ლინგვისტურ თეორიებში. ასევე, გამოთვლითი ლინგვისტიკის ზრდა წარმოქმნის გამოწვევებს ადამიანის ენის გაგებისა და მანქანური ენის დამუშავების შესაძლებლობებთან თანხვედრისას.

ასევე აღსანიშნავია ენების ისტორიული რეკონსტრუქცია, რომელიც შეიძლება განისაზღვროს როგორც ენის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული გნოსეოლოგიური პრობლემა. ენების განვითარების და სახეცვლილების შესახებ ხშირად არ გვაქვს

საკმარისი ინფორმაცია და დასკვნების გაკეთება გვიწევს შეზღუდული მონაცემებიდან გამომდინარე, რაც იწვევს გაურკვევლობას და დებატებს.

ენათმეცნიერებაში არსებული იმ გამოწვევების მოსაგვარებლად, რაც ზემოთ არის ნახსენები, აუცილებელია რამდენიმე იმ ძირეული საკითხის გათვალისწინება, რომელიც იქნება ყოვლისმომცველი. მაგალითად ასეთია: ინტერდისციპლინარული კვლევების ჩატარება, რათა მოხდეს ურთიერთთანამშრომლობა და სხვადასხვა დისციპლინების შერწყმა, რომ კვლევები იყოს სიღრმისეული და უძლებდეს კრიტიკას. ემპირიული კვლევების ჩატარება ენის სტრუქტურის, გამოყენების, შექმნისა და დამუშავების შესახებ მონაცემების შესაგროვებლად. კულტურათაშორისი და ლინგვისტური შედარება, რათა მოხდეს სხვადასხვა ენების ლინგვისტური მახასიათებლების დადგენა. კრიტიკული ანალიზი, კვლევის რეფლექსიების კრიტიკული ანალიზის წახალისება პრობლემის უკეთ გამოსაკვეთად და გადასაფასებლად. უწყვეტი დიალოგი, რაც გულისხმობს ენობრივ საზოგადოებაში მიმდინარე იდეების ხელშეწყობას კონფერენციების, სემინარების, ფორუმების მეშვეობით რათა მოხდეს ცოდნის გაცვლა და ინტელექტუალური ზრდა.

ეს ყოვლისმომცველი და მრავალმხრივი მიდგომები მეცნიერებს დაეხმარება, როგორც ენის ბუნების გაგებასთან დაკავშირებული გნოსეოლოგიური გამოწვევების, ასევე მის ეფექტურ შესწავლასთან დაკავშირებული მეთოდოლოგიური გამოწვევების მოგვარებაში.

ლიტერატურა:

1. გამყრელიძე თ. (2008): თეორიული ენათმეცნიერების კურსი. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
2. ლარსენ დ. ტექნიკები და პრინციპები ენის სწავლებაში II. ოქსფორდის უნივერსიტეტის პრესა. ინგლისი.
3. რიჩარდს ჯ. და როჯერს თ. მიდგომები და მეთოდები ენის სწავლებაში. კემბრიჯის უნივერსიტეტის პრესა.
4. შავერდაშვილი ე. (2014): უცხოური ენების სწავლების საფუძვლები I. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი.
5. <https://geofilologia.wordpress.com/> (2015): ფილოლოგი// „ენათმეცნიერების საგანი და ენის ფუნქციები“
6. Chomsky, Noam. 1957. Syntactic Structures. The Hague: Mouton.
7. Chomsky, Noam. Universal Grammar. Blackwell Publishing.

Lela Maghularia

Batumi Shota Rustaveli State University

e-mail: Lelamagularia26@gmail.com<https://doi.org/10.52340/lac.2024.31.19>**SJIF 2024: 8.268****Epistemological and Methodological Problems of Modern Linguistics**

Abstract

There is discussed the Linguistics in the current work as one of the most important direction of science. Its constituent subfields are also listed there because of more concreteness and better understanding of how broad linguistics is.

It is clear that studies related to linguistics are different for different languages and countries. It is impossible to discuss the examples of all countries in one conference topic, therefore, based on the current reality, I have given as an example the methodological aspects of the linguistics of Georgia during the Soviet Union and now. The main directions of what the methodical issues should serve are also allocated.

In addition, I discussed the issue of the curriculum as one of the most important documents in the process of language acquisition and talked about the necessary stages for its development and proper preparation.

What is more, when we consider methodological and epistemological problems in linguistics, we can not ignore such issues as are: evaluation, data collection, data reliability, cultural aspects, historical reconstruction of languages.

Based on the existing problems, I made a summery analysis in the conclusion and discussed the possible ways to solve them.

რეგენზენტი: პროფესორი მანანა ღარიბაშვილი